

Världens utmaning eller hopplöst fall?

en lägesrapport om arbetsplatsbibliotek i Sverige år 2010

NINA FRID

”...och boken är starkare än tio hästar.” (ur Geniet, Ivar Lo-Johansson)

Förord

Det var inte alls så att jag var expert på området när jag tackade ja till att kartlägga arbetsplatsbiblioteken i landet och skriva den här rapporten. Tvärtom reagerade jag som de flesta andra jag har pratat med tycks reagera. - Arbetsplatsbibliotek? Finns det sådana idag? Jag trodde det var något biblioteken höll på med på 70-talet!

Såhär i efterhand kan jag tycka att det är underligt att jag visste så lite och inte hade engagerat mig mer i frågan redan tidigare. Jag är ju intresserad av läsfrämjande, framför allt för vuxna, jag är en folkbildningsivrare som älskar cirkeln som form, och särskilt läsecirkeln. Dessutom, vågar jag påstå, har jag ett klassmedvetande och egna erfarenheter av mentala hinder till högre studier; hinder som alltså varken har med geografiskt avstånd eller med begåvning att göra. Som den första i min släkt som ens tog studenten, och med far- och morföräldrar som högljutt undrade om jag inte hade läst allt som fanns att läsa redan, när jag dristade mig till att söka en universitetsutbildning, vet jag hur en klassresa känns. Och som det inte räckte har jag dessutom tagit del av arbetarklasshistoria hemma i mormors kök, berättelser som kan få Ivar Lo att blekna i jämförelse. Och trots allt detta, alltså, hade jag inte haft den minsta tanke på arbetsplatsbibliotek...

Jag hade tänkt skriva ett förord som brinner av entusiasm över bokens kraft, ja ett politiskt tal närmast eller åtminstone en vädjan till biblioteksvärlden. Men hur glödande jag än försökte vara fanns det inget i mitt förord som överträffade förordet till en helt annan bok med samma ärende men skriven för många år sedan. Ni får gissa när? Jag stjal helt enkelt den författarens inledning med citattecken kring. Boken, som citeras, har för avsikt att starta "en fredlig offensiv för boken, en kampanj under parollen: Boken till heders!"

Svenska folket är ett läskunnigt folk, få länder i världen har så fullständigt lyckats utrota analfabetismen. Men tyvärr är vi inte i lika hög grad ett läsande folk, i varje fall inte ett folk som läser böcker i så stor utsträckning som man kunde önska.

Trots vår höga folkbildning är boken inte hos oss var mans egendom, en oundgänglig vardagsvara. Under det att de senaste årens händelser hos våra brödrarfolk fött en ännu större kärlek till boken - den har visat sig vara en vän som aldrig sviker, en uppmuntrande och inspirerande kraft i nödens stund - står den stora massan av vårt folk fortfarande främmande för boken. En Gallup-undersökning visade sålunda nyligen att 25 procent av svenska folket inte läser mer än en bok om året och 50 procent läser inga böcker alls!

Siffrorna är skrämmande, men för den som känner läget är de inte överraskande.

/.../

Inte minst för folkrörelserna är boken ett vapen och en kraftkälla. All bildning bygger på bokens grund, och de folkliga rörelsernas framtid beror inte till ringa del på om boken kan tränga in i varje hem och på varje arbetsplats. Boken väcker - och det är ett vaket folk som våra folkrörelser behöver.

/.../

Än en gång: för att denna bok ska göra verklig nytta, måste alla som kan vara med och ge den röst. I alla föreningar finns talarkrafter, mer eller mindre erfarna, som kan sättas in i offensiven för

bokläsning. Folkrörelsernas män och kvinnor skall vara stöttruppen i varje åtgärd som kan främja boken!

Det ni, bibliotekarier, författare, folkbildare och läsvenner! Utdraget är från Mitt möte med boken, en samling texter av författare "ur folkets djupa led" som berättar om hur de övervunnit hinder och bekämpat svårigheter med hjälp av "de goda böckerna". Året är 1943. Det kan förklara krigsretoriken. Men visst ger texten kämparlust, och skrämmande statistik på läsvanor går det ju att leta fram idag också. Ungefär 50 procent av männen anslutna i LO påstår sig inte ha läst en enda bok det senaste året (och kanske inte så värst många åren dessförinnan heller?) Läs-kunneten överlag minskar. Kanske det inte vore så dum idé med en ny kampanj såhär nästan 70 år senare. Boken till heders! Ja, vad säger ni?

Vi får väl börja med en lägesrapport.

Överblick

En bra sammanfattning av arbetsplatsbibliotekens historia och framväxt hittar man i Peter Almeruds Arbetsplatsbibliotek - en marginaliserad biblioteksverksamhet. Rapporten, en omfattande studie finansierad av Statens Kulturråd, är från 2004, och som titeln tydligt visar levde arbetsplatsbiblioteken redan då en undanskymd tillvaro. Almerud har svårt att få fram en tillförlitlig statistik över antal arbetsplatsbibliotek. Till viss del handlar det om ett definitionsproblem, var går gränsen för när det inte längre är ett bibliotek, bara en samling böcker på en arbetsplats?

Den rimliga definitionen, som Almerud slutligen fastnar för, är att ett arbetsplatsbibliotek är "en boksamling med allmänlitteratur som finns på en arbetsplats och är till för de anställdas fritidsläsning och som någon tar ansvar för och som förnyas kontinuerligt." Utifrån den definitionen uppskattar Almerud att arbetsplatsbiblioteken år 2003 är omkring 1200 stycken, "varav 500 i kommunal regi, 400 i facklig regi i samarbete med En bok för alla och 300 fristående arbetsplatsbibliotek."

Jag har märkt att flera kommuner inte benämner sina arbetsplatsbibliotek (enligt Almeruds definition) som arbetsplatsbibliotek - de heter personalbibliotek eller Böcker på jobbet eller liknande. Jag valde till en början att hålla mig till begreppet arbetsplatsbibliotek i min rapport, även när jag skriver om dessa kommuners verksamhet, i tron att det är samma sak som menas. I min slutsats kommer jag sedan fram till att förutsättningarna kanske skiljer så mycket att det trots allt kan vara fråga om olika verksamheter?

Jag vill inte verka pessimistisk, men av de enkätsvar jag fått in under våren 2010 från folkbibliotek och genom intervjuer om fackligt uppbyggda bibliotek med stöd från ABF och med hjälp av KIA-medel (Kultur i arbetslivet), befarar jag att siffran har sjunkit ytterligare. 1200 levande bibliotek, som någon faktiskt tar ansvar för och kontinuerligt förnyar? Nej. Men lika lite som Almerud lyckades räkna de undanskymda biblioteken har jag kunnat fastställa en exakt siffra. Jag gav faktiskt upp den ambitionen eftersom uppgiften tycktes omöjlig. Däremot är det möjligt att kartlägga tendenser, och tendenserna säger nog faktiskt mer än det exakta antalet. Framför allt tycks det vara arbetsplatsbiblioteken i kommunal regi som minskat. Av de kommunala bibliotek som svarat anger flera att de tidigare haft arbetsplatsbibliotek, men att verksamheten minskat, och i vissa kommuner märks rentav en kraftig minskning på senare år.

En bok för alla har fått det statliga stödet för litteraturfrämjande indraget, vilket naturligtvis har påverkat dessa arbetsplatsbiblioteks utveckling och möjligheten att bygga upp nya. Däremot finns det ett fackligt arbete inom LO och tecken på att nya branscher, som tidigare inte alls har visat intresse för frågan, under det senaste året sökt medel för att starta arbetsplatsbiblioteksverksamhet. Flera väl fungerande bibliotek har visserligen lagts ner i och med att företag lagts ner eller kraftigt dragit ner sina resurser, men det finns alltså nya bibliotek som startar hela tiden med stöd av facket och pengar från kulturrådets KIA-medel.

Vad som kommer att hända med dessa bibliotek när KIA-medlen stryps och det inte längre finns några öronmärkta pengar att söka för uppbyggnaden av arbetsplatsbibliotek är det ingen som vet, men naturligtvis kommer det att ha betydelse både för de redan existerande biblioteken som vill förnya beståndet, och för antalet nystartade bibliotek framöver på arbetsplatserna.

Historia

Peter Almerud beskriver arbetsplatsbibliotekens utveckling i tre faser:

1. En försöksperiod i början av 1970-talet
2. En etablerings- och utvecklingsfas med stöd av kulturpolitiska initiativ, inte minst statsbidrag, från mitten av 1970-talet till början av 1990-talet.
3. En nedskärnings- och stabiliseringsperiod från slutet av 1980-talet och framåt.

Det som formade verksamheten med de första arbetsplatsbiblioteken var en kulturpolitisk ideologi. Arbetsplatsbiblioteken finansierades helt av kommunerna med stöd av statliga bidrag. Ursprungligen var målet läsfrämjande och arbetsplatsbiblioteken var en del av den uppsökande verksamheten. De nedskärningar som så småningom inleddes hade delvis ekonomiska orsaker, men, menar Almerud, påverkades också av att målen växte långt utöver de läsfrämjande. Arbetsplatsbiblioteket började ses som en arbetsmiljöfråga, en trivsselfråga och en kompetensutvecklingsfråga.

Arbetsgivaren engagerades och tveksamhet uppstod vem som egentligen var verksamhetens huvudman. En del företag byggde upp egna bibliotek utan att blanda in kommunbiblioteken och likaså etablerades bibliotek av de fackliga organisationerna. De enhetliga modellerna övergavs, flexibiliteten blev större, men ansvarsfrågan påverkade kommunbibliotekens engagemang. Från att tidigare ha varit en ordinarie verksamhet, precis som övrig uppsökande verksamhet, sågs det nu allt mer som en tilläggstjänst, som lätt fick stryka med under svårare ekonomiska tider.

Lite siffror från Almerud visar hur snabbt nedläggningsfasen gick. På 10 år halverades verksamheten! År 1990 fanns det drygt 1043 arbetsplatsbibliotek i sammanlagt 167 kommuner medan det år 2000 endast fanns kvar 519 arbetsplatsbibliotek i 86 kommuner. Uppseendeväckande är också att mellan 1990 och 1993 reducerades personalen på folkbibliotek som arbetade med arbetsplatsbibliotek till hälften. På endast tre år!

Almerud listar faktorer som orsakat nedskärningarna:

- Den kärvare kommunala ekonomin
- De omfattande omorganisationerna med bland annat decentralisering och nya nämndstrukturer ledde till att det inte fanns någon politisk instans i kommunerna som försvarade arbetsplatsbiblioteken

- Folkbiblioteken behövde frigöra resurser för den växande verksamheten med biblioteket i omsorgen
- Verksamheten med arbetsplatsbibliotek var dåligt integrerad i folkbibliotekets verksamhet och många menade att den stal resurser från den "egentliga" biblioteksverksamheten
- Det fanns oklarheter när det gäller målsättningen för arbetsplatsbiblioteken och därmed också vad gäller ansvarsfördelningen mellan olika parter, till exempel när det gäller finansieringen
- Arbetsplatsbiblioteken hade blivit en fackligt och partipolitiskt profilerad fråga
- Företagen var obenägna att bidra ekonomiskt till verksamheten
- Strukturförändringar i näringslivet
- Verksamheten hade inte sällan svag förankring i det lokala facket
- 90-talets krisår tvingade de fackliga organisationerna att fokusera på frågor som nedläggningar och personalnedskärningar

Hur är läget idag?

Kommunbiblioteken

Under maj och juni 2010 skickade jag ut frågor om arbetsplatsbibliotek till kommunbiblioteken i landet via läns- och regionbiblioteken. Dessa frågor bad jag kommunbiblioteken att besvara.

FRÅGOR GÄLLANDE ARBETSPLATSBIBLIOTEK

Finns det ett politiskt beslut i kommunen (alt. ingår i biblioteksplanen) att biblioteket ska driva arbetsplatsbibliotek?

Är arbetsplatsbiblioteks användare en prioriterad målgrupp för er?
Varför? Varför inte?

I er kommun, vad är eller vore främsta orsaken för biblioteket att satsa på arbetsbibliotek?
(demokratifråga? läsfrämjande åtgärd? folkbildningsuppdrag? marknadsföring för biblioteket? annat?)

Vilken är den viktigaste förutsättningen för att biblioteket ska kunna driva arbetsplatsbibliotek?
(tydliga politiska beslut? budgetfråga? en ideologisk prioritering? personalutbildning? Nära samarbete med facket och/eller företag eller organisationer eller offentlig förvaltning i kommunen? en eldsjäl som brinner för frågan? annat?)

De största hindren för er i dagsläget?
(politiska beslut? ekonomisk situation? andra prioriteringar? brist på utbildad personal? Ointresse från facket/företag/organisationer/förvaltning i kommunen? bortglömd fråga? annat?)

Och några extra frågor till er på bibliotek som driver arbetsplatsbibliotek idag:

Är det en tjänst som företagen/organisationen/förvaltningen betalar för?

Drivs arbetsplatsbiblioteket tillsammans med någon annan aktör (t ex facket)?

Vem står för bokurvalet till arbetsplatsbiblioteket? (bibliotekarier? arbetsplatsens bokombud? användarnas efterfrågan?)

Av Sveriges 290 kommuner är det endast 88 som har svarat. Några centrala kommuner kontaktade jag separat för att få svar, så sammanlagt är det en kartläggning av drygt 90 kommunbiblioteks arbetsplatsbiblioteksverksamhet. Den låga försvarsfrekvensen kan möjligen förklaras med hård arbetsbelastning på senvåren (som att hela livet ska hinnas med före midsommar, som någon uttryckte det), men kanhända är det också i sig ett tecken på att frågan inte är särskilt prioriterad i kommunerna.

Det har gjorts försök att väcka arbetsplatsbiblioteksfrågan till liv, t ex bjöd Regionbibliotek Stockholm in till en heldag våren 2009 om just arbetsplatsbibliotek, men var tvungna att ställa in pga för få anmälda. Kommunbibliotekens intresse är riktat mot andra (trendigare) frågor. Det inställda seminariet kommenterades av Mats Myrstener i bis-bloggen den 4 maj 2009, men satte inte igång någon vidare debatt kring frågan.

Själv hade jag tänkt gå på ett seminarium om arbetsplatsbibliotek och läsfrämjande verksamhet, med deltagare från Svensk biblioteksförning, IF Metall, Författarförbundet, och fackklubben på Volvo lastvagnar i Umeå, där eldsjälens Jan-Olof Carlsson skulle berätta om deras läsfrämjande verksamhet. Dessvärre blev seminariet på Stockholms stadsbibliotek inställt på grund av för få anmälda.

Min kollega Eva-Karin var på ett seminarium om det virtuella biblioteksrummet. Gissa om det var fullsatt? Bibliotek 1.0, Bibliotek 2.0, mikroblogg, nanoblogg, twitter, facebook...

Vissa frågor är utan tvekan mer prioriterade än andra.

En överväldigande majoritet av de kommunbibliotek som svarat har inga arbetsplatsbibliotek, och/eller ser det inte som en prioriterad målgrupp. Flera av dem har haft, men slutat med verksamheten av olika skäl: Besparingar och neddragningar, företag som lagts ner, företag som sagt upp avtalet av besparings skäl eller ointresse, dåliga erfarenheter av tidigare verksamhet med misskötsel och svinn, är några av de skäl som anges. Frågan är inte på agendan på kommunbiblioteken och det är ytterst få som anser att de har ett tydligt politiskt uppdrag att driva arbetsplatsbibliotek.

Ett politiskt uppdrag med ökat budgetanslag med öronmärkta pengar, är vad de flesta kommunbibliotek menar krävs om frågan åter ska bli aktuell. Det är en viss irritation eller trötthet som präglar många svar, ”inte det här nu också!” Biblioteken är hårt pressade av personalnedskärningar och minskat medieanslag och jag slås verkligen av en allmän känsla av att inte räcka till.

Det anges även andra skäl till att arbetsplatsbiblioteken är bortprioriterade. Förvånansvärt många anser att det saknas efterfrågan, att det inte finns något intresse eller behov från arbetsplatserna. Någon menar också att arbetsplatserna haft för höga krav på att få nya böcker i många exemplar, behov som det inte fanns möjlighet att tillgodose. Bibliotekets generösa öppettider och närhet (rent geografiskt) anges också som skäl, man anser att alla friska vuxna har möjlighet att ta sig till biblioteket på egen hand. Men den absolut vanligaste orsaken som anges är att biblioteket prioriterar barn och ungdomar och funktionshindrade (med hänvisning till Biblioteks-

lagen), och utöver det finns det inga resurser för ytterligare satsningar.

Några citat ur enkätsvaren

”detta är rörliga, friska låntagare som väl tar sig till biblioteket”

”vi vänder oss till en blandad målgrupp av vuxna och ingen särskild arbetsplats”

”vi har ett stort företags ointresse i minnet”

”i dagsläget är vi en vingklippt organisation”

”våra prioriteringar återspeglar de som står i bibliotekslagen”

”svinnet på böcker var stort och arbetet kring depositioner tog tid”

”bokombudet ville själv välja böckerna efter sina egna önskemål”

”vi saknar en sådan tydlig politisk viljeinriktning”

”ingen har efterfrågat tjänsten de senaste åren”

”det är nära till våra bibliotek”

”det finns andra mer prioriterade uppdrag”

”de som är vuxna och själva kan ta sig till biblioteket gör vi inget extra för”

”det finns inte tid att ägna åt uppsökande verksamhet”

”under nuvarande omständigheter är det huvudsakligen den fasta basverksamheten som prioriteras”

”det fanns t o m då en motvilja på arbetsplatsen”

”det är inte en prioriterad verksamhet vare sig i bibliotekslag eller biblioteksplan”

”vi har aldrig haft arbetsplatsbibliotek i kommunen vad jag vet”

”det är så korta avstånd i kommunen”

”vi har prioriterat den allmänna tillgängligheten”

”bortglömd fråga stämmer nog tyvärr men också ointresse på arbetsplatserna”

”brist på uppdrag, efterfrågan och resurser”

”pengar till personal och media måste vara öronmärkta i ett politiskt beslut”

”flera stora företag försvann från kommunen”

”frågan diskuteras inte alls”

”vi prioriterar inte arbetsplatsbibliotek, vilket beror på att det inneburit alltför stort svinn”

”vi är ett litet bibliotek och resurserna räcker inte”

”de man frälser genom APB är väldigt få”

”frågan ligger långt ner i prioriteringslistan”

”tyvärr fick jag också som chef för stadsbiblioteket vara med om att lägga ned arbetsplatsbiblioteken 2004, detta efter kraftiga besparingsåtgärder”

”Kultur och fritidsnämnden var med och fattade beslut att lägga ned arbetsplatsbiblioteken 2003 med praktisk nedläggning 2004”

”i dagsläget prioriterar vi generösa öppettider, programverksamhet med brett utbud och aktiviteter som kan locka även de kommuninvånare som finns på de större arbetsplatserna”

”totalt ointresse råder”

”precis så att det går att sköta bibliotekets nu knappa öppettider”

”vi prioriterar barn och unga och utöver det har vi inte så mycket tid”

”är ingen prioriterad fråga med vår pressade budget”

”vi fokuserar på de låntagare vi redan har”

”svårt att få resurserna att räcka till något som inte upplevs som en nödvändig del av uppdraget/ arbetet”

Ett typexempel på hur utvecklingen har varit i många kommuner är exempelvis **Örebro bibliotek**:

Arbetsplatsbiblioteken har en lång historia i Örebro kommun. De startades efter ett politiskt beslut 1978 och att de skulle finansieras med kommunala medel. Det utvecklades till dryga 40-talet olika arbetsplatsbibliotek. Efter ett maktskifte i kommunen i början av 90-talet (borgerlig majoritet) så kom ett beslut att arbetsplatsbiblioteken skulle vara självfinansierade, dvs företagen skulle själva finansiera verksamheten och köpa tjänsten från biblioteket. Drygt 10 företag fortsatte med arbetsplatsbibliotek och sakta men säkert tackade fler och fler nej.

När (s) kom till makten igen i mitten på 90-talet kom ett politiskt beslut att åter satsa kommu-

nala medel till verksamheten, men att företagen skulle också satsa en del för att få arbetsplatsbibliotek. Några fler nappade men det blev aldrig en stor verksamhet igen. Idag finns det 1 (ett) arbetsplatsbibliotek kvar. Det står inget i biblioteksplanen om arbetsplatsbibliotek.

Eller ta **Umeå biblioteks** historia, som är lika typisk:

Som en av de första kommunerna i landet startade Kulturnämnden i Umeå 1971 ett arbetsplatsbibliotek på företaget Volvo Umeverken.

Arbetsplatsbiblioteken behandlas som ett moment under den uppsökande verksamheten i de övergripande mål och program för biblioteksverksamheten i Umeå kommun som antogs av KF (kulturförvaltningen) 1983-04-25. Skrivningarna anger varken kvantitativa mål eller finansieringsalternativ. I stället talas allmänt om att biblioteket genom sin uppsökande verksamhet ska ”söka nå de människor som av geografiska, fysiska, sociala eller utbildningsmässiga skäl idag inte använder bibliotekets resurser. I den uppsökande verksamheten för biblioteket ut böcker och andra media till platser där människor samlas, bor eller arbetar.” En enkel modell för hur arbetet ska bedrivas beskrivs. Det sägs också att ”bokutlåningen vid arbetsplatser i kommunen skall planeras i nära samarbete med de anställdas fackliga organisationer och företagen. Så långt möjligt skall berörda arbetsplatsers anställda delta i det löpande biblioteksarbetet.”

1986/87 erhöll kommunen ett treårigt utvecklingsbidrag på 730 000 kr från Statens kulturråd, 1989/90 erhöles 150 000 kr. Detta gjorde det möjligt att bygga upp en omfattande verksamhet med arbetsplatsbibliotek. 1,0 bibliotekarie, 0,25 chaufför samt 0,25 kanslist kunde anställas. 1988 tillskapades enheten för uppsökande verksamhet i samband med omorganisation av Kulturförvaltningen. Till enheten fördes arbetsplatsbiblioteken. 0,5 bibliotekarie och 0,25 kanslist finansierades i ordinarie budget, chaufför samordnades med bokbussen.

1993 upphörde Statens kulturråds bidrag till arbetsplatsbiblioteksverksamhet. Inför budgetåret 1993 beslutade Umeå kulturnämnd om en besparing på 200 000 kr att tas från arbetsplatsbiblioteken. Direktiven var att dessa ska finansieras med avgifter från företagen. Där företagen inte är beredda att betala skulle biblioteken läggas ned. Konsekvensen blev att antalet arbetsplatsbibliotek minskade till fyra: ÅLÖ-maskiner, SCA Nordliner, Pharmacia och Svenska Transportarbetarförbundet (endast kassettboksutlåning till chaufförer).

Idag, år 2010, har Umeå två arbetsplatsbibliotek kvar som betalar 23 000 respektive 28 000 kr/år för tjänsten, ett pris som Volvo lastvagnar ansåg vara för högt när de startade upp sitt arbetsplatsbibliotek i Umeå och inledningsvis ville samarbeta med kommunens bibliotek.

Men överallt råder det inte skymning för arbetsplatsbiblioteken. Det finns trots allt kommuner som fortsatt valt att satsa på arbetsplatsbibliotek och antingen helt avgiftsfritt eller mot betalning erbjuder olika typer av service anpassad till företagen. Förutom böcker och ljudböcker till biblioteket kan det dessutom röra sig om läsecirklar, författarbesök, bokombudsträffar och liknande.

Även bland några (ca 10 st) av de som svarar att frågan inte är prioriterad finns ändå tjänsten att köpa (även om efterfrågan och antalet arbetsplatsbibliotek minskat). Något bibliotek svarar att målgruppen egentligen är prioriterad, men att de för tillfället saknar ekonomisk möjlighet att driva arbetsplatsbibliotek.

Borås

Borås är den kommun som stiger fram som det verkligt stora undantaget vad gäller satsning på arbetsplatsbibliotek. I kommunen ingår arbetsplatsbiblioteken i de kulturpolitiska målen som kulturnämnden driver. Servicen är alltså avgiftsfri.

Biblioteket har verksamhet på 16 arbetsplatser och beräknar fortsätta på denna nivå. Biblioteksplanen för Borås Stad (Kf 2008-11-27) ger tydligt besked:

”Arbetsplatsbiblioteken är en viktig del i kulturnämndens kulturpolitiska satsning på uppsökande verksamhet.” och ”Arbetsplatsbiblioteken ska drivas i nuvarande omfattning”

Bibliotekschef Britt-Inger Lindqvist svarar att även om demokrati och folkbildningsuppdraget är det främsta motivet för den uppsökande verksamheten är tydliga politiska beslut den viktigaste förutsättningen för att biblioteket ska bedriva arbetsplatsbibliotek. ”Sen krävs förstås budget, tid, engagerad personal och god vilja och samverkan med resp. företag för att verksamheten ska bli bra.”

Skellefteå

Även i biblioteksplanen för Skellefteå kommun nämns arbetsplatsbiblioteken:

”Företag med mer än 50 anställda kan få arbetsplatsbibliotek där folkbiblioteket står för depositioner av media. Ett tiotal företag har sådana.”

Tjänsten heter dock inte arbetsplatsbibliotek utan ”Böcker på jobbet”. Så här presenteras tjänsten för företagen:

”Böcker på jobbet innebär att ert företag ur vår arbetsplatspool, som för närvarande omfattar 8000 titlar, gratis får låna depositioner om 100-300 böcker, beroende på företagets storlek” och vidare ”Ni kan själva lämna in önskemål om vad ni vill ha för typ av litteratur”.

Det är intresserade företag som tar kontakt med biblioteket om de vill ha tillgång till tjänsten. Biblioteket söker inte aktivt upp arbetsplatser.

Mediaplanen för BPJ (Böcker på jobbet) på stadsbiblioteket i Skellefteå visar att sedan biblioteksplanen skrevs har antalet arbetsplatser som använder tjänsten minskat: ”2010 finns 5 aktiva låntagare sedan 3 arbetsplatser avslutat sina lån”.

Mediaplanen diskuterar urval och lyfter fram efterfrågade intresseområden som ”jakt och fiske, trädgård, västerbotten, historiska romaner, reseberättelser samt kärlek: Lyttkens, Sparre, Söderholm mfl”. Mediaplanen konstaterar att det behövs en uppfräschning av beståndet om man ska kunna satsa mer på marknadsföring, och avslutar med tankar på framtiden: ”Men - frågan är hur man ska tänka kring BPJ - och vilket intresse som finns från olika arbetsplatser. Det krävs att där finns ’eldsjälar’ som håller igång verksamheten. Hur många kommer att finnas kvar på sikt... och hur mycket ska vi satsa?”

Malmö

Jag besökte Malmö stadsbibliotek i maj 2010 och fick följande information:

Malmö stadsbibliotek serverar drygt 20 arbetsplatsbibliotek. Arbetsplatserna betalar för tjänsten (men endast 3000 per år, vilket inte alls är i närheten av hur mycket det kostar) och får nya boklådor med biblioteksböcker upp till 10 gånger per år.

Biblioteket står för urvalet som är en blandning av skön- och fack- och barnlitteratur. Något fokus på arbetarlitteratur eller arbetsplatskildringar är det inte (lika lite här som i Skellefteå). Sådana böcker är inte efterfrågade, och visar det sig, de flesta arbetsplatsbibliotek ligger inte ens i industrier eller fabriker utan hos tjänstemän - hos försäkringskassa, förvaltningar och rentav ett advokatkontor. ”Sanktionerad lyx för de som redan har”, kallar ansvarig dem och menar att det är dags att ompröva: Varför har vi den här tjänsten? Vem vill vi nå? borde vara de frågor som styr. Politikerna i Malmö känner stolthet över arbetsplatsbiblioteken och de är populära. De är ett historiskt arv som man är stolt över, men tiden har sprungit ifrån dem. ”De är inte längre ändamålsenliga och når inte alla dem som har de största behoven”.

Dessutom finns det inget utrymme för läsfrämjande arbete eller bokprat (kontaktpersonen på biblioteket träffar bokombuden två gånger varje år, men det är allt). Uppgiften för biblioteket endast att packa och packa upp tunga lådor. Urvalet är dessutom till stor del förutbestämt och bibliotekarien har reducerats från läsfrämjare till lådpackare.

Under mitt besök i Malmö fick jag även möjlighet att träffa anställda på Stadshuset, Gatukontoret, som har ett av Malmö arbetsplatsbibliotek. Personalen är mycket nöjd med blandningen. ”Vi vill inte ha sådan där svåra, dystra böcker”. De tycker att det är en bra service som leder till bokprat bland personalen, men ”de flesta här köper också böcker, går till biblioteket med barnen och läste mycket redan innan, men det är ju skönt att slippa hålla reda på lånetiderna!”

Norrköping

I Norrköping är arbetsplatsbiblioteken prioriterade: ”Ja, det är i allra högsta grad en tillgänglighets-, folkbildnings- och demokratifråga för oss. Vi når grupper som vi tidigare har haft svårt att få kontakt med och som kanske aldrig skulle besöka ett bibliotek. Vi tar med oss barnböcker till en del APU (arbetsplatsutlåning) för att vi på så sätt når vår främst prioriterade grupp ”barn och ungdom”. I APUs mediabestånd ingår även böcker på utländska språk.”

I Norrköping anser man alltså att man når de, enligt Bibliotekslagen, prioriterade målgrupperna på ett effektivt sätt just genom arbetsplatsbiblioteken. Verksamheten sträcker sig även utanför rena bokdepositioner, som annars tycks vara det vanliga hos de kommuner som har arbetsplatsbibliotek.

”På våra APU arbetar vi mycket med läsfrämjande verksamhet, som bokcirklar, inspirationsmöten för bokombud, författarbesök och utbildning av bokombud.” Biblioteket ställer till och med krav på att det utses bokombud på varje APU och att de får bokombudsutbildning. APU ska ses som kompetensutveckling för personalen, menar bibliotekschefen, och inte enbart som en friskvårdsspekt. Urvalet av böcker görs dock i första hand av bibliotekarier, men i samarbete med

bokombuden och hänsyn tas till användarnas efterfrågan

Det finns ett politiskt beslut i kommunen att biblioteket ska driva arbetsplatsbibliotek - "1980 togs det ett politiskt beslut om att stadsbiblioteket skulle driva APU. På 1980-talet gjordes en politisk utredning om APU och där beslöts bland annat att kostnaderna för media och transporter skulle belasta respektive företag/organisation/förvaltning som ville ha denna typ av biblioteksverksamhet. Detta har medfört att vi har kunnat utvidga vår APU utanför kommunen, ett företag "Siemens" i Finspångs kommun köper denna tjänst av oss." Företagen betalar för antalet volymer och antal gånger böckerna byts ut per år. Det förhandlas med respektive företag/organisation/förvaltning vid varje avtalsskrivning.

Även i Norrköping har en del arbetsplatsbibliotek lagts ner som ren besparingsåtgärd för företag/organisationer/förvaltningar, men fortsätter bibliotekschefen "jag vill påpeka att vi har över ett 40-tal APU, vilket är flest i landet. Noterbart är att en del nedlagda APU har "återuppstått" efter önskemål från personal efter en tid av nedläggning."

Stockholm

I Stockholm görs en sk nysatsning på Arbetsplatsbibliotek 2010, eller på Personalbibliotek, som det numera heter. Personalbiblioteket ska vara HELT självförsörjande, dvs alla kostnader ska betalas av företaget - lön till bibliotekarien, media osv. En konsult har under våren kontaktat ett stort antal företag för att se hur stort intresset är och under hösten kommer det att fattas beslut på SSB om hur man går vidare.

Bakgrunden till övergången från Arbetsplatsbibliotek till Personalbibliotek är följande - Arbetsplatsutlåningen i Stockholm har successivt minskat från 2.5 tjänster till vad den är idag 0.2 tjänster. Flera Arbetsplatsbibliotek har sagt upp sig, både på grund av höjda avgifter och att de behövde se över sin ekonomi. Nu gäller det att få ihop ett så stort antal företag att det finns ekonomiskt utrymme för personal på SSB att bedriva arbetsplatsutlåning, och kanske utvidga personalstyrkan.

Biblioteksplanen för Stockholms stadsbibliotek nämner inte arbetsplatsbibliotek, eller personalbibliotek men följande text kan ses som en uppmuntran till att driva personalbibliotek:
" ...att särskilt uppmuntra ett uppsökande och utåtriktat arbetssätt med betoning på samarbete och samverkan med andra aktörer i staden."

Läsvanor

Statistik visar att arbetarklassen läser mindre och mindre, särskilt männen. Och i alla samhällsklasser och utbildningsnivåer gäller att kvinnor läser betydligt mer än män. Det är inte det geografiska avståndet till biblioteket eller böckerna som avgör, utan det mentala avståndet.

Frågan är inte osynlig i biblioteksvärlden så det är inte medvetenhet om läget som saknas. Henriette Zorn skriver till exempel i **Biblioteksbladets förord (nr 4/2010)** om de dystra siffrorna och barriärerna för bokläsning och biblioteksbesök.

Att det finns barriärer kring bokläsning och biblioteksbesök är knappast någon nyhet. Att kön, klass, utbildning och geografi har med dessa barriärer att göra är också belagt. Men vad ska man göra för att de inte ska cementeras? Jag har inget svar men siffrorna i årets enkätundersökning från som-institutet i Göteborg är rätt nedslående. Andelen som läst en bok minst varje vecka minskar för fjärde året i rad och är nu nere på 38 procent (2009). Däremot har under samma fyraårsperiod andelen som lyssnar på en ljudbok ökat men är ändå bara sex procent. Det är alltså stora könsskillnader i läsvanorna: 46 procent kvinnor mot 28 procent män och trenden är fallande i lika utsträckning hos både män och kvinnor.

Bokläsarna finns bland de högutbildade och där kan man se en liten ökning från 2008 till 2009, medan andelen medel- och lågutbildade läsare fortsätter att minska. Klass- och könsmönstret går igen i biblioteksbesöken: Andelen högre tjänstemän som går på bibliotek är väsentligt högre än andelen arbetare; allra lägst är den i gruppen tjänstemän/arbetsledare och småföretagare. Det är fortfarande fler kvinnor (38 procent) än män (26 procent) som går på biblioteket och sammantaget har andelen som besökt ett bibliotek minst en gång i kvartalet sjunkit dramatiskt mellan 2008 och 2009, från 40 till 33 procent.

Utbildning spelar en roll för kulturkonsumtionen, liksom klassresor, visar som undersökningen. Om man jämför dem som har vuxit upp i vad de själva definierar som arbetarhem och fortfarande idag karakteriserar sig som boende i ett arbetarhem med dem som gjort någon typ av klassresa – från t ex arbetarhem till tjänstemannahem – kan man se att andelen bokläsare växer väsentligt i klassresegruppen jämfört med de ”beständiga”. Det gäller även t ex teater, klassisk konsert, konstutställning etc – allt ökar ordentligt. Det man vet om klassresor är att utbildningen spelar stor roll. Och i samband med utbildning byter man miljö, får nya kontakter och möter nya kulturformer.

Enligt en av föredragshållarna på seminariet där som-institutet presenterade valda delar av sin enkätundersökning, kommer det inom kort en bok i ämnet: En fråga om klass (Liber) där dessa samband diskuteras. Den ser jag fram emot att läsa, kanske kan den ge ingångar som även biblioteken kan ha nytta av. För som jag sagt tidigare på denna plats: det här är ju något som biblioteken på allvar måste börja förhålla sig till. Bakom de nedslående siffrorna ruvar ju världens utmaning...”

Världens utmaning alltså.

Facket (LO) och ABF (Arbetarnas bildningsförbund), Sveriges författarförbund och En bok för alla

Tillsammans har LO och ABF kunnat söka KIA-medel (medel för Kulturen i arbetslivet) från Statens kulturråd. År 2009 tilldelades de 1,7 miljoner kronor för vidarefördelning till uppbyggnad och utveckling av arbetsplatsbibliotek runt om i landet. Bidragen ”ska främja kulturverksamheten med arbetsplatsen och arbetsgemenskapen som fokus.”

För att kunna bli beviljad medel krävs en egen finansiering på 50 %. Företräde får arbetsplatser som saknar tradition av arbetsplatsbibliotek. Nya ansökningar från arbetsplatser som tidigare inte sökt eller fått medel beviljade prioriteras. Sammanlagt har xx antal arbetsplatsbibliotek beviljats KIA-medel. Förutom till biblioteksuppbyggnad går KIA-medlen till gemensamma utbildningsdagar för bokombud från arbetsplatserna och för konferensen **Boken på arbetsplatsen**, där LO-fackliga förbund, ABF:are, folkbibliotekarier och författare från Sveriges författarförbund möts under tre dagar.

Författarförbundet är aktiva förkämpar för folkbibliotekens uppsökande verksamhet. I februari 2010 publicerar de sin ståndpunkt i frågan (Sveriges författarförbund om bibliotek och läsfrämjande):

Författarförbundet anser att det är ytterst angeläget att läsfrämjande insatser för vuxna – bl a genom folkbiblioteken – får en framträdande plats i en modern, aktiv litteraturpolitik.

Att bedriva sin verksamhet utanför bibliotekets lokaler, att flytta ut biblioteket i samhället, dvs. att arbeta uppsökande, utgjorde en betydande del av folkbibliotekens modernisering under 1960- och -70-talen.

/.../

Den bibliotekspolitiska ambition som generellt låg till grund för bibliotekens uppsökande verksamhet kunde uttryckas som att biblioteken skulle se som en viktig uppgift – den viktigaste hävdade många – att prioritera de grupper som normalt inte använde sig av biblioteket framför de grupper för vilka servicen var avpassad. Tanken var ingen mindre än att genom att skapa och vidmakthålla sådana kontaktytor skulle biblioteken kunna medverka till att fler kunde delta i samtal och möten och därmed bidra till demokratins utveckling. Att bedriva bibliotek på arbetsplatser var en av de främsta landvinningar folkbiblioteken gjorde under den här perioden.

Bilden ser helt annorlunda ut i dag. Under trycket av de senaste decenniernas stora omvärldsförändringar – med bl a hårda ekonomiska åtstramningar i kommunerna, organisatoriska omvälvningar, omkastningar av politisk fokus, en oerhört förändrad mediemarknad med åtföljande ändrade medievänor – har den uppsökande verksamheten inom folkbiblioteken sjunkit tillbaka till en situation som påminner om den som rådde före 1970-talet.

*Författarförbundet önskar en nysatsning på arbetsplatsbibliotek, motiverad av resultat från läs-
vaneundersökningar och vidgade klassklyftor.*

En bok för alla erbjuder fortfarande startpaket för ett arbetsplatsbibliotek och föreningsbibliotek, men Gunnar Klaesson på En bok för alla konstaterar att betydelsen av dessa kraftigt minskat sedan man miste statsbidraget, eftersom ”antalet vuxentitlar i vår utgivning blivit färre och

priserna blivit något högre”. ”Vi har ju prioriterat barnböckerna i utgivningen”, fortsätter Klaesson, ”men i arbetsplatsbiblioteken har idén om att också ha med ett antal barnböcker inte slagit igenom, som vi propagerade för”. Men de arbetsplatsbibliotek som byggs upp med KIA-medlen köper böcker från olika håll, bland annat från En bok för alla.

Några framgångsexempel på arbetsplatsbibliotek och läsfrämjande verksamhet på arbetsplatserna som byggts upp med hjälp av KIA-medel är:

Vägkrogsbiblioteken

Om det är något framgångsexempel som lyfts i nästan varje samtal jag haft om arbetsplatsbibliotek så är det vägkrogsbiblioteken. Det märks att det har skrivits om dem i media, och det är inte ofta det skrivs om arbetsplatsbibliotek i media, inte ens i Biblioteksbladet eller LO-tidningen nämns de särskilt ofta, så biblioteken på vägkrogarna sticker ut!

Initiativet togs på Boken på arbetsplatsen 2003 i Brunnsvik. Lotta Durgé på Transport berättar att Transport och Hotell och Restaurang bestämde sig för ett samarbetsprojekt och efter att ha ”rekat med David Ericsson och andra chaufförer” beslöt man att uppföra det första vägkrogsbiblioteket i Tönnebro. Det invigdes 2004 och idag finns 11 stycken vägkrogsbibliotek, det senaste uppfördes i Grums, Värmland.

Det är ju framför allt lastbilschaufförerna med ljudböcker som fått uppmärksamhet, men vägkrogsbiblioteken är inte enbart ett ljudboksbibliotek, och inte enbart för chaufförerna heller. Lotta Durgé igen - ”Det visade sig att tjejkerna på restaurangen och i kioskerna helst lånade pappersböcker.” Idag är det inte möjligt att låna på ett bibliotek och återlämna på ett annat, eftersom det blir ”svårt att annars hålla koll eftersom den som lånar skriver upp sig i pärmen när han/hon lånar boken och själv stryker sig vid återlämnandet”. Däremot är det många chaufförer som lånar och byter böcker med varandra innan de slutligen återlämnas på sitt vägkrogsbibliotek.

Liksom övriga KIA-finansierade arbetsplatsbibliotek är det osäkert vad som kommer att hända med vägkrogsbiblioteken framöver. ”Projektet kommer säkert leva ytterligare en tid”, tror Lotta Durgé, men i längden blir det kostsamt för förbunden att ensamma finansiera verksamheten.” ”Vi kan hoppas på en annan regering som ser det demokratiska värdet i att underlätta spridandet av läsfrämjande projekt även för vuxna”.

Läs för mig pappa!

En annan framgångssaga vad gäller läsfrämjande arbete på arbetsplatserna är Läs för mig papporörelsen. Idén kan ursprungligen ha kommit från förlaget En bok för alla och initiativ togs på flera håll för att sätta igång kurser för LO-farsor (farfar och morfar har också varit välkomna, ja egentligen alla män!) och deras barn. Jag har samtalat med Kjell Hanseklint i Skellefteå och med Åke Dansk i Sandviken, båda aktivt engagerade i Läs för mig, pappa! Åke Dansk fick år 2006 Ordfronts demokratipris för sina insatser för manligt läsande. Så här beskrivs projektet:

Syftet med projektet är att få män inom LOs fackförbund att läsa mer böcker. Pappor som läser är för många barn den enda manliga förebilden att berättelser, böcker och läsning också hör till män-

nens värld. Det har betydelse för framtidens män, d v s dagens pojkar. Förmågan att bruka orden och språket betyder alltmer i dagens och framtidens samhälle.

Att förstå vad andra säger och skriver är nödvändigt. Att själv kunna ge ord åt sina tankar och känslor i tal och skrift är en färdighet som varje människa behöver för att försvara sina rättigheter. Läs för mig, pappa är ett samarbete mellan Byggnadsarbetareförbundet, Hotell och Restaurang Facket, IF Metall, Kommunalarbetareförbundet, Livsmedelsarbetareförbundet, Pappers, SEKO-facket för service och kommunikation, Transport samt ABF Arbetarnas Bildningsförbund och En bok för alla. Läs för mig, pappa! stöds med medel från Kultur i Arbetslivet.

Rörelsen har spridits över hela landet och går till så att papporna deltar i en endagskurs med författare, bibliotekarier och andra läsfrämjare och avlägger dessutom ett besök på ortens bibliotek. Över tusen pappor har varit med på kurser med läsandet som tema. Åke Dansk betonar att det idag inte längre är ett projekt, ”det är ett verksamhetsinslag i vår (det lokala facket) studieverksamhet. Läs för mig, pappa finns med i vår naturliga och årliga verksamhetsplan”. Han fortsätter: ”Jag ser detta som ett led i att öka läslusten och förståelsen för hur viktigt det är med ett språk. Det är en rättvisesak, hur ska vi kunna få mer att säga till om på våra arbetsplatser om vi inte kan ta till oss det skriva ordet!”

Kjell Hanseklint hämtade sin inspiration till Läs för mig, pappa-rörelsen i Skellefteå från ett tidigare litteraturprojekt Boken, språket och metallaren i informationssamhället (hösten 1998 - våren 2001) som i sin tur tog utgångspunkt i den nedslående statistiken att läsningen minskar och främst bland män.

”Pojkar saknar manliga läsande förebilder”, menar Hanseklint. Skolan kan inte utbilda bort klassorättvisorna, barns medievänor och läsvanor är en spegling av föräldrarnas, ”det är uppväxtförhållandena som har den avgörande betydelsen, och där kan Läs för mig, pappa göra skillnad. Barn behöver ett vuxennätverk som uppmuntrar, stimulerar och är föredömen.” Tidigare hade boken och bildning en självklar plats inom arbetarrörelsen, men har alltmer hamnat på undantag. Facket fokuserar på de ekonomiska klassklyftorna och eftersom ”ingen svälter” har vi nästan slutat prata om klass, hävdar Hanseklint. Kulturombuden är inte prioriterade inom facket och klassklyftorna vad gäller utbildning och kultur alltför lite uppmärksammade. ”Språkutvecklingen är en demokratifråga och borde utgöra själva grunden för de fackliga organisationerna”, menar Hanseklint, och hoppas på en renässans för arbetsplatsbiblioteken.

Det finns forskning som tydligt visar att uppväxtförhållandena är avgörande. Lagom till sommarlovet 2010 hänvisar Per Axbom, webbstrateg, på sin blogg till Malcolm Gladwell's Outliers teori att barn till låginkomsttagare tappar i läskunskap under sommarmånaderna – ”i jämförelse med sina jämnåriga kamrater som under semestern har större tillgång till böcker och serietidningar, och som också av sina föräldrar uppmuntras till läsning i högre utsträckning”. Axbom menar att det är ett välkänt fenomen i USA men sällan diskuterat eller uppmärksammat i Sverige. ”Mellan årskurserna 1 till 6 så är det potentiella sammanräknade prestationsgapet så stort som 18 års utveckling som förloras bara under sommarmånaderna”. Det borde väcka frågor kring ”vilka åtgärder som är lämpliga för att motverka det stora tappet hos barn till låginkomstföräldrar”. Kanske Läs för mig, pappa kan anses vara åtminstone en sådan lämplig åtgärd.

Volvo Lastvagnar i Umeå

Arbetsplatsbiblioteket på Volvo Lastvagnar i Umeå fick föra en lång kamp innan de äntligen kunde slå upp portarna. När facket lyfte frågan om ett bibliotek möttes de av massivt motstånd från arbetsgivaren. Efter 10 års strid sa arbetsgivaren ja "av ren utmattning" och enligt Jan-Olov Carlsson, som jag träffade en varm försommardag i den stora fabriken, har arbetsgivaren inte ändrat inställning. Fortfarande ges inget bidrag till biblioteket och bokombuden får inte använda någon arbetstid för att arbeta med verksamheten. Biblioteket har fått byggas upp på fritiden av entusiaster, och det ursprungliga förslaget att göra biblioteket så tillgängligt som möjligt med "ett lusthus mitt i fabriken" fick slopas för att ledningen ansåg det vara produktionsyta. Nu ligger biblioteksrummet mer undanskymt, men blev trots det oerhört populärt när det öppnade.

Inledningsvis önskade man ett samarbete med Umeå stadsbibliotek, för att kunna säkra kompetensen vad gällde beståndsuppbyggnad, men tyvärr kunde de inte nå fram till en ekonomisk överenskommelse och biblioteket hade, enligt Carlsson, andra prioriteringar, så facket beslöt att bygga upp biblioteket på egen hand med hjälp av gåvor från förlag och KIA-medel. Dock betalar man för att få bokpåsar till barn i olika åldrar, som sätts samman av barnbibliotekarier på Grubbe bibliotek. Barnbokspåsarna visade sig vara väldigt populära, liksom deckare och thrillers. "Arbetslitteratur är inte den självklara ingången", anser Jan-Olov Carlsson, och menar att man ska vara försiktig med att värdera. Meningen är att arbetsplatsbiblioteket ska överbrygga läströsklar och då är det farligt med en "von-oben-attityd" som kan avskräcka.

Efter stora neddragningar på fabriken för några år sedan (varav hela bokaktivitetsgruppen försvann) har påverkat utlånen negativt. Ingen har kunnat arbeta med gallring eller inköp och dessutom har den nya "slimmade" produktionen gjort att arbetstiderna är mindre flexibla och att det finns färre luckor för spontana biblioteksbesök. Idag är man nere på 7 lån i veckan! Men, Jan-Olov Carlsson ser hopp och tror att engagemanget är på väg tillbaka. Biblioteket behöver och ska få en nystart!

Draka Kabel AB i Ystad

Maria Nyman Stjärnskog arbetar numera på ABF, men arbetade på Draka Kabel AB i Ystad när arbetsplatsbiblioteket byggdes upp på initiativ av henne (som en av två kvinnor av 85 metallanslutna på företaget, en tydligt manligt dominerad arbetsplats)

Så här berättar hon själv om sina erfarenheter:

Jag läste en artikel om hur dåligt representerade (främst våra manliga medlemmar) Metalls medlemmar är på våra bibliotek, och att böcker och läsande inte är någon självklarhet för många. Jag bestämde mig för att undersöka situationen på Draka Kabel. Mitt resultat visade att artikeln jag läst gick att direkt översätta till min egen arbetsplats. Där startade idén om ett arbetsplatsbibliotek på Draka Kabel och som med hjälp från KIA och Metallförbundet också är ett lysande exempel på att jag tog rätt beslut i att prova idén

Och vidare:

Vad har då arbetsplatsbiblioteket egentligen medfört? Till att börja med har attityden gentemot böcker förändrats avsevärt. Det är idag naturligt att prata om böcker och läsning. Jag har i flera sammanhang hört kommentarer som "läs själv då om du inte tror mig, vi har boken i vårt biblio-

tek”, ”den där nya boken av han Nesser var faktiskt jäkligt bra” osv. Det är också ett faktum att det diskuteras mer överlag. En ny värld har öppnat sig för många; de vågar ta orden i sin mun. Flera av mina arbetskamrater är mer verbala än tidigare, de ifrågasätter och argumenterar emot på ett sätt som jag inte tidigare har märkt av. Det är en frukt av att de fått ett bättre självförtroende, och det märks tydligt hos dem som varit flitiga boklånare i vårt bibliotek

Slutligen:

Draka Kabel är ett gott exempel på vad läsning och närhet till böcker innebär för människor som kanske aldrig annars skulle komma i kontakt med böcker och biblioteksverksamhet

Nu har företaget lagts ner, men arbetsplatsbiblioteket var så uppskattat att det överlämnas i sin helhet till en annan arbetsplats.

Knoppar på väg att blomma ut...

Tidigare har ansökningarna kraftigt dominerats av IF Metall (och Transport), men på den senaste bokombudsutbildningen på Runö var det flera representanter från Livs, som var i startgruppen för arbetsplatsbibliotek, och i ABFs lokaler i Eslöv fick jag träffa Bengt Bergh, ombudsman på Byggnads, som tagit initiativ till en ansökan om arbetsplatsbibliotek.

Flera byggnadsarbetare är långdistanspendlare, förklarar Bengt, och under större byggprojekt lever de i små minisamhällen i byggbodarna (”ni vet de där man sätter adventsljus i fönstren i under december”) och sysslolösheten på kvällarna har varit ett problem. Bengt tog kontakt med ABF och Maria Nyman Stjärnskog, som länge arbetat läsrämjande på de fackliga träffarna (och tidigare på Draka Kabel AB med arbetsplatsbiblioteksverksamhet), och nu, säger Bengt, har vi ”riggat en hylla i boden”. ABF stödköper litteratur av ”våra författare”, ”för de hamnar aldrig i tv-sofforna” och deras böcker handlar om det verkliga livet och den fackliga kampen. Bengt har även kontaktat folkbiblioteket i Kristianstad som lovat hjälpa till i bokurvalet. Idéer finns om att skapa en flyttbar bokhylla som kan vandra mellan byggarbetsplatserna (kanske i form av en verktygslåda, fast med böcker).

Så här beskrivs projektet av Byggnads Syd i ansökan om KIA-medel för att bygga upp arbetsplatsbibliotek i Kristianstad Skanska och Kristianstad PEAB:

Vi vill göra böckerna tillgängliga på arbetsplatserna, öka intresset för böcker. Detta på förslag av några av killarna på arbetsplatserna.

Förgylla vardagen med ”ny” inspiration och förbättra arbetsmiljön.

Ge möjlighet att hitta nya ämnen att diskutera runt matbordet kring. Få LO:s medlemmar, men särskilt fokus på män, att upptäcka böckernas glädje.

Skapa en naturlig kontakt till biblioteket. Vi har startat ett samarbete med biblioteket i Kristianstad. Stefan Sjölund på biblioteket kommer att besöka arbetsplatserna den 10 mars och informera om spännande böcker. Då vi även inviger arbetsplatsbiblioteken. Samarbetet med biblioteket är en förutsättning för att vi ska lyckas.

Som en naturlig fortsättning i projektet ser vi läsecirklar, föreläsningar och förhoppningsvis en start av projektet Läs för mig pappa i Kristianstad.

En framtid utan KIA-medel

Våren 2010 var sista chansen för arbetsplatserna att söka KIA-medel för uppbyggande av arbetsplatsbibliotek. Vad händer när pengarna försvinner? Det är ingen jättesumma det är fråga om, men den har haft stor betydelse i en uppbyggnadsfas, och kanske också bidragit till känslan av att det man gör har betydelse när det till och med går att få statliga medel för.

Magnus Johansson på **ABF** har suttit i arbetsgruppen som beviljat KIA-medel från Kulturrådet vidare till arbetsplatser. Han har haft kontinuerlig kontakt med KIA-projekten, senast genom en enkätutvärdering som skickades ut i augusti 2010. Av den mejlintervju jag gjort med honom framgår det att det finns en oro för framtiden för de KIA-finansierade arbetsplatsbiblioteken.

- Hur många arbetsplatser har blivit beviljade KIA medel för att bygga upp arbetsplatsbibliotek?

2007/2008 beviljades pengar till 87 nya arbetsplatsbibliotek och under 2009 59 nya beviljningar.

- Hur (enligt enkätsvar eller annan information du har fått från biblioteken) tänker man kontinuerligt förnya bokbeståndet när inte nya medel finns att söka?

Det är stor risk att förnyelsen inte kommer att bli av. Detta är den största risken för hela verksamheten.

- Vilka samarbeten/stöd söker man istället, om sådana söks?

Generellt söker man samarbete med de kommunala biblioteken. Men det är ofta förknippat med en kostnad att få till ett samarbete här. Detta gör att det kan vara svårt för dessa små enheter att klara av detta samarbete.

- Finns det oro för att arbetsplatsbiblioteksverksamheten inte ska kunna fortsätta?

Det finns en stark oro för detta!!!

Fast kanske är det största hotet mot arbetsplatsbiblioteken inte bristen på pengar, lika lite inom facket som inom folkbiblioteksvärlden. Under 1970-talet var kulturpolitiken en naturlig del av den fackliga kampen och intressebevakningen. Kulturella aktiviteter på arbetsplatsen sågs som en arbetsmiljöfråga, men litteraturen också som en möjlighet att påverka och att ge medlemmarna ett språk. I december 2007 tog LO beslutet att avveckla kulturverksamheten för att spara pengar.

Jan-Olov Carlsson på Volvo Lastvagnar menar att det är tydligt att kulturfrågorna har en låg status inom facket. Tidigare var folkbildning, studiecirkeln och boken ett självklart och naturligt inslag i den fackliga kampen, men idag är det enbart de materiella frågorna som står i centrum (lönekamp, arbetstid, skyddsfrågor) och Jan-Olov Carlsson menar rentav att facket endast är en förhandlarpart i avtal och saknar ideologisk bas. "Facket har blivit ett ekonomiskt företag, inte en värdedrivna rörelse. Istället för grundvärderingar och kulturfrågor diskuterar man ekonomiska placeringar och aktiekurser". Något liknade hävdar även Kjell Hanseklint, aktiv i Läs för mig

pappa! Det är klart att det påverkar fackets inställning till arbetsplatsbibliotek, och till böcker och läsning!

Kanske är det ingen slump att Byggnads Syd inser att ett samarbete med folkbiblioteket i Kristianstad är nödvändigt för att lyckas på sikt, de vet ju redan i sin första ansökan att beslutet är taget att dra in pengarna för Kultur i arbetslivet och för arbetsplatsbiblioteken. Utvecklingen på Volvo Lastvagnar visar hur sårbart arbetsplatsbiblioteket är när ingen kontinuerligt kan arbetat med bokbeståndet.

Vad gör ett bokombud?

Den fackliga klubben, sektionen eller avdelningen (eller, mer sällan, arbetsgivaren) utser bokombud som ansvarar för arbetsplatsbiblioteket. Exempelvis kan de ha i uppdrag att köpa böcker, sköta om utlåningen, ge lästips till arbetskamraterna, informera om arbetsplatsbiblioteket och hålla ordning bland böckerna. Det finns bokombud som samarbetar med kommunbiblioteket, men ofta är de ensamma och bygger sitt arbete utifrån de bokombudsutbildningar som facket och ABF anordnar tillsammans med Sveriges författarförbund.

Som aktiv observant deltog jag på vårens bokombudsutbildning på Runö Folkhögskola 10-11 maj 2010, arrangerad av LO och ABF. Drygt 30 bokombud samlades under två intensiva dagar. Nästan samtliga ombud var nya och kom från arbetsplatser där biblioteket var i sin uppbyggnadsfas. Det tyder ju på att det fortfarande är en företeelse som växer inom facket och att det finns intresse att starta nya bibliotek.

Det som blev tydligt i diskussionen med bokombuden var att häpnadsväckande många startat bibliotek helt på eget initiativ med vare sig medel från kommunerna eller KIA. Arbetsgivaren har kanske bidragit med själva hyllan och så har den fyllts på med bokgåvor från personalen. Problemet uppstår när beståndet ska förnyas, och det är då tanken på att söka externa medel har uppstått.

Utbildningen berörde hur man rent praktiskt kan bygga upp ett bibliotek, få ut information om biblioteket och låna ut böckerna. Men den centrala delen handlade om läsvanor bland LO-medlemmarna, om språkets betydelse och om läsandets betydelse för den fackliga kampen. Kursledaren Kjersti Bosdotter (från IF Metall) var inte rädd att framhålla boken som livsviktig för samhällsutveckling och demokratiutveckling, och hon menade att "boken är farlig för våra motståndare" för "läsning ger makt!" Framför allt är det litteraturen ur de egna leden som ger makt och ökat självförtroende. Arbetarförfattarna dominerade stort när beståndsfrågan på arbetsplatsbiblioteken diskuterades.

Manlighet och läsning

Det som möjligen var det mest överraskande för mig, på bokombudsutbildningen för LO-anslutna, var kanske hur ofta diskussionerna halkade in på manlighet.

LO-männen läser minst av alla grupper i samhället, nästan hälften av dem faktiskt inte alls. Någonstans vet man ju att de går miste om något väsentligt, det är bara så svårt att peka på exakt

vad. Ingen vågar ju påstå att man blir en bättre människa av att läsa böcker. Ändå är bristen på böcker, på läsoplevelser ett fattigdomsproblem, en språkfattigdom som förhindrar delaktighet i ett demokratiskt samhälle och dessutom utveckling av den egna personen när förmågan att sätta ord på känslor och erfarenheter saknas. Det menade Kjersti Bosdotter, och det tycktes samtliga överens om.

Bestånd och medieurval på arbetsplatsbiblioteken

I de fall kommunbiblioteken har arbetsplatsbibliotek är det de som står för det huvudsakliga urvalet. Biblioteken tar dock hänsyn till vad som efterfrågas på arbetsplatserna, och inte på något av de bibliotek jag har varit i kontakt med är det arbetarlitteraturen som dominerar. Det som efterfrågas är en bredd av relativt lättsmält litteratur – deckare och kärleksromaner är populära, och sanna berättelser. Ljudböcker efterfrågas alltmer och i Skellefteå märks en efterfrågan på de lokala författarna från Västerbotten.

Under bokombudsutbildningen blev det tydligt att många arbetsplatsbibliotek har startat med hjälp av bokgåvor och att urvalet blivit därefter. En relativt stor andel arbetarförfattare fanns dock på flera av arbetsplatsbiblioteken, eftersom både bokgåvor och försäljning av böcker till ett billigare pris skedde via facket. Facket och ABF stödköper arbetarlitteratur, som de menar inte är recenserad i dagspressen och heller inte kommersiellt gångbar, men betydelsefull i de egna leden. Vid uppdatering av beståndet var det dock även här deckare och ljudböcker som det var stor efterfrågan på.

Arbetarlitteraturen dominerade under kursgenomgången, men när bokombuden själva fick dela med sig av sina bästa läsoplevelser till varandra lyste arbetarförfattarna med sin frånvaro. I bokombudens bästa boktips dominerar sanna berättelser, kärlek, humor och deckare. **Twilight-serien** finns med på listan, **Grottbjörnens folk** och **Sagan om Isfolket**. Bortsett från **Bergets döttrar** av Anna Jörgensdotter (som jag inte vill räkna in eftersom det var mitt eget tips) hittar jag blott en tydlig arbetarroman som rekommenderas - **Trainspottern** av Åke Johansson.

Redan när Mats Herder skrev sin avhandling om arbetsplatsbibliotek år 1986 väckte han frågan om beståndet och avvägningen mellan smal litteratur och populära titlar. "Frågan är bara om en kulturpolitik, som strävar efter att motverka de kommersiella krafternas koncentrationstendenser kan acceptera denna fokusering på ett mindre antal populära titlar".

Så kunde man resonera då, med en stark kulturpolitik i ryggen. Idag måste man hitta andra argument och frågan är väl om skönlitteraturen ens anses folkbildande idag, anses besitta ett unikt kulturellt värde eller om den karaktäriseras främst som avkoppling och underhållning.

Den största utmaningen för arbetsplatsbibliotekens bokombud (eller kommunbibliotekens bibliotekarier) är kanske inte att få arbetarna att läsa arbetarlitteratur. Den största skiljelinjen går nog överhuvudtaget inte mellan de som läser "god" litteratur och de som läser massmarknadslitteratur, utan mellan dem som läser och de som inte gör det. Är missionen att väcka till läsning, eller till läsning av en speciell sorts litteratur? Kan medlemmarna bli stärkta av Magdalena Graaf likaväl som Ivar Lo?

Om arbetare, av arbetare, för arbetare... men kanske inte vad arbetare läser?

Vad är då arbetarlitteratur? Jag vände mig till litteraturvetare Magnus Nilsson, Malmö Högskola, för att bättre förstå arbetarlitteraturens historia och dess betydelse, eller icke-betydelse, för den läsande arbetaren idag. Han tycker det är alldeles naturligt att LO pushar för att arbetsplatsbiblioteken ska fokusera på arbetarlitteratur - "de vill ju sprida sin ideologi!" En teoretisk definition på vad arbetarlitteratur är menar Nilsson kan vara svårt att formulera. Lars Furuland gjorde ett försök i artikeln "Arbetets ansikten i arbetarlitteraturen" i **Arbetarhistoria**, 1984.

Med arbetardiktning kan man mena litteratur

- 1) om arbetare
- 2) av arbetare (dvs i regel av författare med ursprung i arbetarklassen)
- 3) för arbetare

Det är "i skärningspunkten mellan de tre nämnda perspektiven som man finner den väsentliga arbetardiktningen".

Magnus Nilsson menar att definitionen kommer ur en tradition, man definierar det som arbetarlitteratur "för att man som läsare kopplar ihop det med arbetare på olika sätt". Idag finns ett nyväckt intresse för klassfrågor, anser Nilsson, klassfrågan sätts i fokus och då läser man med det fokuset. Naturligtvis går påverkan åt båda håll - "litteraturen sätter också dagordningen och har bidragit till intresset". Under våren 2010 har man kunnat ta del av **Lilla arbetarlitteraturskolan**, som Magnus Nilsson publicerat i **LO-tidningens blogg** och som senare i sin helhet tryckts i papperstidningen. Lilla skolan ger en introduktion till vad arbetarlitteratur egentligen är och berättar även varför man bör läsa arbetarlitteratur.

Lilla arbetarlitteraturskolan av Magnus Nilsson

Lektion 1: Att vara arbetare kan vara tufft. Man kan vara utsatt för sociala, ekonomiska och kulturella orättvisor. Om man bara läser litteratur som handlar om överklassen kan man dessutom få för sig att man är helt ensam om sina problem. Då känns det lätt extra överjävligt. Men om man läser arbetarlitteratur inser man strax att det finns andra som har och har haft det lika besvärligt. Då kan det kanske bli litet lättare att stå ut. Och kanske blir man rent av benägen att försöka göra någonting åt eländet.

Lektion 2: Det finns gott om folk som förnekar att det skulle finnas klasser. Den som läser arbetarlitteratur låter sig dock inte luras. För arbetarförfattarna har under mer än hundra år påmint oss om samhällets klasskaraktär. Arbetarlitteraturen gör dig alltså klok (som en god bok).

Lektion 3: De flesta tror att de vet precis hur en arbetare ser ut och betar sig. Men den som läser arbetarlitteratur inser snart att arbetare kan se ut och bete sig nästan hur som helst. För i arbetarlitteraturen trasas schablonbilderna av arbetarna ständigt sönder. Och det skärper vår blick för verkligheten.

Lektion 4: När man tar del av det litterära kulturarvet kan man lätt få för sig att vanligt folk inte duger mycket till. De flesta klassiker verkar ju vara skrivna av adelsmän och borgare. Och de idéer och erfarenheter som skildras ligger ofta långt från det arbetande folkets vardag. Men om

man läser arbetarlitteratur kan man få upp ögonen för att kulturhistorien inte bara är elitens och att även arbetare kan vara ”stora författare”.

Lektion 5: Många tror att arbetarförfattarna idoliserar arbetarklassen. Som alla deras läsare vet är det dock närmast tvärt om. I arbetarlitteraturen skälls det mycket på arbetarna. Ofta anklagas de för att vara osolidariska, obildade eller sakna klassmedvetande. För arbetarförfattarna tycker sig ha rätten att äga dem de älskar. Och denna inställning är både estetiskt och politiskt produktiv.

Lektion 6: Folk som inte läser arbetarlitteratur tror ofta att de vet vad de valt bort. Men så är det sällan. Visserligen påstås det ofta att arbetarlitteraturen är si eller så (exempelvis realistisk eller späckad med elände). I verkligheten kan dock arbetarlitteraturen se ut nästan hur som helst. Arbetarlitteratur kan vara politisk lyrik, självbiografisk prosa eller fotoreportage. Det som skiljer den från borgerlig litteratur är det ideologiska perspektivet.

Lektion 7: Ibland påstås det att ”invandrarlitteraturen” skulle vara vår tids arbetarlitteratur. Fel, fel, fel. Vår tids arbetarlitteratur är en litteratur som skildrar samhället ur arbetarklassens perspektiv. Begreppet invandrarlitteratur borde vi avskaffa.

Lektion 8: Somliga tror att arbetarlitteraturen är estetiskt konservativ. Så är det inte alls. Nästan alla arbetarförfattare har varit estetiskt innovativa eftersom de tvivlat på att man kan skriva radikalt med de litterära redskap som andra klasser skapat. Exempelvis har man experimenterat med modernism, naturalism, dokumentarism och – till och med – språkmaterialism för att skildra världen ur arbetarklassens perspektiv.

Lektion 9: Måste arbetarförfattare komma ur arbetarklassen? Nix. Det finns många arbetarförfattare som inte själva varit arbetare. Och det är väl inte märkligare än att borgaren och akademikern Marx kunde vara kommunist. Arbetarlitteraturen är inte någon biografisk, utan en ideologisk, litteratur.

Lektion 10: Trots att den svenska arbetarlitteraturen är ett av våra få originella bidrag till världslitteraturen finns det inte särskilt mycket litteraturvetenskaplig forskning på området. Exempelvis har det ännu inte skrivits någon arbetarlitteraturhistoria. (Däremot föreligger sedan några år tillbaka Skånes litteraturhistoria...) Skärp er, litteraturforskare!

Lektion 11: För att man ska förstå arbetarlitteraturen bör man veta vad klass är. Klass är en social relation som gör att vissa människor kan berika sig på andra människors arbete. Arbetarlitteraturen handlar om dem som arbetar åt andra. Borgerlig litteratur handlar om dem som låter andra arbeta åt sig. Fast det förstår de borgerliga författarna i allmänhet inte.

Lektion 12: Arbetarlitteraturens historia är full av ”renegater”, författare som inte längre velat vara arbetarförfattare och därför drabbats av kritik från arbetarhåll. Det är i grund och botten inte märkligare än att hip-hopare som uppträder på Allsång på Skansen anklagas för att vara sell-outs.

Lektion 13: Inom arbetarrörelsen har man ofta varit besatt av litteratur. Hjalmar Branting skrev exempelvis flera artiklar om Viktor Rydberg och inom den ungsocialistiska rörelsen verkar man ha sysslat minst lika mycket med att läsa och skriva poesi som med att planera revolutionen.

Dock har arbetarrörelsen ofta varit ganska skeptisk mot arbetarlitteraturen. Tvärt emot vad många tror har arbetarlitteraturen alltså i allmänhet inte varit någon arbetarrörelselitteratur.

Kulturredaktör John Swedenmark på **LO-tidningen** menar att LO resignerat vad gäller kulturpolitik. De har blivit en förhandlingspart, inte längre en ideologisk motpart. När LO tar sin hand ifrån kultur signalerar man att det inte är viktigt, och det påverkar naturligtvis engagemanget från eldsjälarna inom rörelsen att de tar initiativ men inte får respons.

Även i samtalet med John Swedenmark halkar vi in på tema manlighet och läsning. ”Den tidiga arbetarlitteraturen var sin egen reklam”, tänker Swedenmark. Den visade att självförverkligande och empowerment var möjligt, den gav löften om något annat, en bättre framtid. I dag har inte längre skönlitteraturen eller arbetarlitteraturen några löften att ge till mannen (men kanske att den feministiskt präglade skönlitteraturen har till kvinnan? funderar jag..)

Framtiden och arbetsplatsbiblioteken

Hur ser bibliotekarieutbildningarna på arbetsplatsbibliotek? Nämns de alls i utbildningen? Ses de som en tänkbar arbetsuppgift för en framtida bibliotekarie? Här följer de mejlsvar jag har fått in:

Borås

Den första terminen har vi en introkurs där studenterna bl a studerar biblioteksväsendet i Sverige och i det ingår ju arbetsplatsbibliotek. Vi har inte någon specifik kurs om just denna bibliotekstyp (och inte om någon annan bibliotekstyp heller) men i olika kurser kan vi komma in på hur det som studeras, t ex beståndsutveckling eller användarstudier fungerar i den eller andra bibliotekstyper. Våra kurser är alltså inte indelade efter bibliotekstyp utan på andra grunder och exempel tas från olika bibliotek i de olika kurserna.

Lund

Arbetsplatsbibliotek nämns i den obligatoriska kurslitteraturen genom en artikel i Svensk biblioteksforskning (”Den svenska biblioteksgeografin”) från 2008. Däremot har inte denna biblioteksform haft något särskilt moment. Det står dock våra studenter fritt att formulera forskningsproblem som de ska besvara i sin avslutande masteruppsats, men i år har ingen skrivit om arbetsplatsbibliotek.

Umeå

Det finns inget moment på magisterprogrammet som specifikt behandlar arbetsplatsbibliotek. Jag är osäker i vilken utsträckning det finns inslag på kandidatprogrammet där arbetsplatsbibliotek behandlas.

Och kompletterande info: Företagsbibliotek (företagsbibliotek?, *min anm*) tas upp litegrann på kandidatprogrammet, nämns inom ett moment om informationsförmedling inom akademien och näringslivet. Vi tar också upp det lite när vi inledningsvis på utbildningen när vi presenterar olika bibliotekstyper.

Uppsala

Inom utbildningen så förekommer arbetsplatsbibliotek som ett (av andra förstås) exempel på en bibliotekstyp. Moment där man tittar närmare på/diskuterar olika bibliotek/bibliotekstyper är t ex introduktionskursen (introduktion till biblioteks-och informationsvetenskap som den heter under detta läsår) och momentet Bibliotek, kultur, samhälle.

Växjö

Växjö har en utbildning för bibliotekarier, men jag har (trots påminnelse) inte fått något svar därifrån.

De magisteruppsatser och liknande som skrivits om arbetsplatsbibliotek är inte många. Den mest aktuella som jag hittade är skriven 2006 i Borås – **Läsfrämjande verksamhet för läs-ovana vuxna** av Annice Hansson och Margaret Svensson.

Arbetsplatsbiblioteken tycks ju i alla fall inte vara helt bortglömda, men heller inte särskilt prioriterade. De anges som en bibliotekstyp, men tycks inte lyftas fram som ett sätt eller en metod att arbeta läsfrämjande med skönlitteratur för vuxna. Behandlar man överhuvudtaget hur man arbetar läsfrämjande för vuxna? Det kanske inte är en central del i utbildningen till bibliotekarie, och då blir ju naturligtvis inte arbetsplatsbiblioteken det heller.

Nätverk för skönlitteratur på bibliotek (**NÄFS**) har under flera år drivit frågan om att stärka skönlitteraturen på folkbiblioteket. Kanske är inte problemet att arbetsplatsbiblioteken inte prioriteras, utan helt enkelt att skönlitteraturen överhuvudtaget inte prioriteras idag? Den frågan har jag inte undersökt närmare, men kan ju vara värt att fundera på också i det här sammanhanget.

Svensk biblioteksforening

Är arbetsplatsbiblioteken en viktig fråga för det bibliotekspolitiska arbete inför framtiden som biblioteksforeningen bedriver?

När Peter Almeruds rapport Bibliotek i skymundan kom 2003 tog Svensk biblioteksforeningen del av rapporten och publicerade ett yttrande. Så här lyder det:

Svensk Biblioteksforening har tagit del av rapporten Bibliotek i skymundan, som ger en allsidig och intressant beskrivning av hur arbetsplatsbiblioteken växte fram under 70- och 80-talen. Likaså beskrivs att många arbetsplatsbibliotek lades ner på 90-talet, ofta i samband med att kommunbiblioteken föreslog att arbetsgivarna skulle betala för verksamheten.

Information ges bland annat om de konferenser som arrangerades 1991 och 1996 av den tidigare kommittén för uppsökande biblioteksverksamhet inom dåvarande Sveriges Allmänna Biblioteksforening sedermera Svensk Biblioteksforening. Alla berörda parter var inbjudna till konferenserna men få deltog. Kommittén bedömde att det inte fanns tillräckligt stort intresse för att man skulle anordna fler konferenser åren därefter.

Svensk Biblioteksforening anser att arbetsplatsbiblioteken är värdefulla ur läsfrämjande aspekter; dock har arbetstagare på företag och inom organisationer möjlighet att själva uppsöka ett folkbib-

liotek. Föreningen anser att respektive arbetsgivare ska bekosta verksamheten.

Svensk Biblioteksförerings specialgrupp för uppsökande social biblioteksverksamhet (bildad 2001) är beredd att stödja kommunbibliotekens arbetsplatsbibliotekspersonal.

Svar på Kulturrådets frågor, ställda i remissbrevet

Finns det idag intresse hos er för arbetsplatsbibliotek?

Svensk Biblioteksförening anser att respektive arbetsgivare ska bekosta arbetsplatsbibliotekens verksamhet. Som nämns i rapporten så har arbetsplatsbiblioteken både personalvårdande, kompetensutvecklande och läsfrämjande funktioner. Biblioteksföreningen förordar att kommunbiblioteken i första hand ska ge särskild service till de grupper som inte själva kan ta sig till ett bibliotek eller som har behov av specialmedier, hjälpmedel i dator för att kunna ta del av information samt de övriga grupper som explicit nämns i Bibliotekslagen.

Arbetet med att göra biblioteken tillgängliga vad gäller verksamhet, lokaler och information kommer att intensifieras de närmaste åren enligt krav från staten. Om resurser och möjligheter finns att därutöver samarbeta med och erbjuda tjänster till företag och organisationer kring arbetsplatsbibliotek är det givetvis värdefullt.

Det är viktigt att nå läsovana vuxna, som tidigare inte i någon större utsträckning kunnat ta del av böcker och läsning. Genom de vuxna når man även barnen. Arbetsplatsbiblioteken är en naturlig plats för kommunen att marknadsföra den potential som kommunens samlade biblioteksresurser utgör och på så sätt medvetandegöra människor om deras möjligheter och rättigheter.

Om ni är intresserade – på vilket sätt är ni då beredda att stödja verksamheter med arbetsplatsbibliotek; med pengar, arbetstid, utbildning, annat?

Svensk Biblioteksförerings specialgrupp för uppsökande social biblioteksverksamhet avser att inbjuda kommunbibliotekens arbetsplatsbibliotekarier vartannat år till en konferens med fortbildning, erfarenhetsutbyte m.m. Ett nätverk med bibliotekarierna byggs därmed upp, med möjlighet till kontakter av olika slag. En första konferens planeras till 2004.

Specialgruppen kan även medverka i och samarbeta kring konferenser som vänder sig till alla berörda parter, som bokombud, fackliga företrädare, biblioteksansvariga, chefer, politiker m.fl. Biblioteksföreningen anser att Statens kulturråd bör vara huvudarrangör för dessa konferenser.

Kommentarer: Det är uppenbart att biblioteksföreningen tycker att det i första hand är arbetsgivarens ansvar. Något om de mentala hinder som kan påverka annars friska och rörliga vuxna, nämns inte. Idag har specialgrupperna inom biblioteksföreningen lagts ned, dvs även den specialgrupp som hänsyftas i yttrandet. Det har heller inte tillkommit något nätverk i föreningen som driver dessa frågor. Men så sent som 2009 finansierade Svensk biblioteksförening tre seminarier om just arbetsplatsbibliotek, som hölls av Sveriges författarförbund i samarbete med Länsbibliotekarietärsförbundet/Regionbibliotek Stockholm.

– Hur är inställningen till arbetsplatsbibliotek idag, Peter Axelsson, informationschef

Svensk biblioteksörening?

När det gäller din fråga så har föreningen under de senaste åren som du vet arbetat intensivt för att få till stånd en nationell bibliotekspolitik. Vi har gemensamt med bl a DIK, länsbiblioteksöreningen och Författarförbundet arbetat fram åtta punkter (se Library Lovers) och där handlar t ex fjärde punkten om bättre tillgång till bibliotekens tjänster. Frågan om arbetsplatsbibliotek har inte varit en huvudfråga, men ryms inom ramen för de åtta punkterna.

En inte helt bortglömd fråga i alla fall, och visst kan väl punkt nummer 4 med lite god vilja användas som argument för fler arbetsplatsbibliotek? Så här lyder den:

För att förbättra alla invånares tillgång till biblioteksservice, böcker och andra informationskällor måste de allmänna bibliotekens finansiering förstärkas. Med bättre resurser kan invånares tillgång till biblioteksservice förbättras till exempel genom en prioritering av läsfrämjande insatser och en nationell satsning på bättre tillgänglighet till bibliotekstjänster. Det är också angeläget att utöka det statliga inköpsstödet till att även omfatta litteratur i olika utföranden samt teknisk utrustning för att främja användandet. Stödet bör också breddas till att omfatta fler grupper.

Vidare bör de statliga anslagen för biblioteksutveckling utökas för att möjliggöra satsningar på utveckling av tjänster och nya arbetsmetoder.

Låt mig upprepa, ”alla invånares”, ”prioritering av läsfrämjande”, ”bättre tillgänglighet”, ”fler grupper”, ”nya arbetsmetoder”...

Bristen på politisk vilja, och därtill utökade resurser, är ju det som ses som de stora hindren också på kommunbiblioteken. De flesta kan nog skriva under på Svensk biblioteksöreningens punkt 4.

Men även om ordet arbetsplatsbibliotek inte är angivet i direktiv eller i biblioteksplan (som det sällan tycks vara), så är det samtidigt som en bibliotekschef mycket riktigt uttryckte det: ”Det står ju heller ingenstans att vi inte ska satsa på det, det är ju ingen som hindrar oss eller uppmanar oss att inte bedriva arbetsplatsbibliotek”. Utifrån riktlinjen att biblioteket ska nå ut till alla är det ju en fråga för biblioteken att prioritera och välja metoder. Och ekonomi? Begränsningar finns ju alltid, och politik är att välja, så de ideologiska valen påverkar ju val av satsningar och hur budgeten fördelas.

Arbetsplatsbibliotek är överlag inte en prioriterad verksamhet. Är folkbildning ens en prioriterad verksamhet (för ett folkbibliotek som vuxit fram ur folkbildningstraditionen)? Joacim Hansson, fil dr i biblioteks- och informationsvetenskap, ser hur folkbibliotekariens roll som folkbildare reducerats till ett efterfrågestyrt serviceyrke, och hur synen på litteraturens och kulturens unika värde har gått förlorad. Han utvecklar tankarna i Att vara där folket är - ”Om folkbibliotekens relation till folkbildningens ideal och en problematisk samtid” i **Där människor och tankar möts - bibliotek som folkbildning** (BTJ 2010) och återkommer till frågan i en intervju i **Framsteget** (nr 24, 2010).

– Dels går den övergripande utvecklingen i en riktning bort från ett samhälle som hyllar den bildade medborgaren mot ett som hyllar den utbildade konsumenten – för att hårdra det. Folkbildningsidealet som tidigare var så starkt, har ersatts av ett ideal där formell utbildning, gärna hela livet, producerar ett ökat kunnande som helst läses i ekonomiska nyttotermer.

En uppsökande verksamheten med böcker till alla, vilket var ursprunget i det läsfrämjande arbetet med arbetsplatsbibliotek, förutsätter en tro på att man har något att ge som är viktigt! I arbetsplatsbibliotekens begynnelse talades om arbetarnas rätt att erbjudas valmöjligheter till de kommersiella alternativen, och biblioteken hade en korrigerande funktion att utjämna kulturella orättvisor. Att omprioritera traditionell verksamhet till arbetsplatserna och riva murarna genom att arbeta uppsökande var ett politiskt ställningstagande från bibliotekens sida, menar Hansson. Är ett sådant politiskt ställningstagande faktiskt omöjligt idag? Är det endast ekonomi som styr?

Utmaning eller uppgivenhet?

Varför är frågan om arbetsplatsbibliotek en död fråga på så många, ja de flesta, av landets bibliotek trots att läskunnigheten sjunker och läsandet minskar? Biblioteken tar ju sitt ansvar med att överbrygga den digitala klyftan (se exempelvis **IKT-lyftet**), men varför låter man bli att ta tag i problemet med den kulturella klyftan? Arbetsplatsbibliotek kunde ju vara ett ganska enkelt (böckerna finns ju redan) och effektivt (det går att nå väldigt många på samma plats) och förhållandevis billigt sätt (en kompetensutveckling som varken kräver dyra kurser eller utbildade lärare) att främja och förbättra läsfärdigheten och att förebygga ett socialt utanförskap.

Som Henriette Zorn uttryckte det i **Biblioteksbladet**:

”det här är ju något som biblioteken på allvar måste börja förhålla sig till. Bakom de nedslående siffrorna ruvar ju världens utmaning...”

Men inte alla ser det som en utmaning. När Svensk Biblioteksförnings generalsekreterare Niclas Lindberg kommenterar **SOM-institutets** senaste rapport, som visar (det redan bekanta faktum) att andelen som läser varje vecka minskar till 38 procent, andelen som använder ett bibliotek minskar till 33 procent och att klyftorna mellan könen i läsning och biblioteksbesök består, ifrågasätter han rentav bibliotekens läsfrämjande arbete:

”Har biblioteken misslyckats eller är uppgiften omodern och otidsenlig? Ska man ägna sig åt att stimulera människors intresse för läsning och litteratur om de inte vill?”

För mig är det ett tecken på uppgivenhet att rikta verksamheten bort från de reella behoven och koncentrera den på påtaglig efterfrågan. För det är väl ingen hemlighet att efterfrågan inte är lika med verkliga behov? För att överhuvudtaget efterfråga måste ju de mentala hindren redan ha överbryggats. Vem är biblioteken till för? Och varför? Ska vi nöja oss och låta folkbiblioteken förbli den svenska utbildade medelklassens vardagsrum, som statistiken tyder på att de är idag? (“Ska man ägna sig åt att stimulera människors intresse för läsning och litteratur om de inte vill?”)

I Malmö syns en tydlig förskjutning från industriarbetsplatser till tjänstesektor (och advokatkontor!) när arbetsplatsbiblioteken blev efterfrågestyrda, och en ännu tydligare övergång syns på Stockholms stadsbibliotek, där man rentav byter namn på verksamheten från Arbetsplatsbibliotek till Personalbibliotek, för att markera att det inte längre handlar om uppsökande läsfrämjande arbete till eftersatta grupper utan helt enkelt är en service till salu, som företagen (arbetsgivaren) kan köpa.

Ett talande citat från ett bibliotek som svar på frågan om varför det satsas på arbetsplatsbibliotek idag, om det alls gör det (ett svar som mer är regel än undantag bland de svarande kommunbiblioteken):

”Från början folkbildning men numera ser nog företagen det som personalvård och biblioteket som en marknadsföring”.

Är det två olika bibliotekstyper det är fråga om här? Min ursprungliga tanke att räkna alla varianter som arbetsplatsbibliotek, enligt Almeruds definition, kanske inte håller, och i så fall är de uppsökande arbetsplatsbiblioteken ännu färre än vi trott medan det samtidigt håller på att växa fram en ny verksamhet på kommunbiblioteken - det efterfrågestyrda personalbiblioteket.

Fast egentligen angav redan Peter Almerud två riktningar i sin utredning när han skrev om vägval och målsättning för arbetsplatsbiblioteken i framtiden.

Jag citerar Almerud, **Biblioteken i skymundan**:

Ett arbetsplatsbibliotek kan självfallet vara både en läsfrämjande verksamhet och ett sätt att förbättra arbetsmiljön. Det finns ingen motsättning mellan de båda rollerna. Vilken roll man betonar har dock betydelse för verksamhetens finansiering och inriktning. Om det är en läsfrämjande verksamhet faller den på ett naturligt sätt inom ramen för folkbibliotekens uppdrag och styrs av kulturpolitiska intentioner och prioriteringar. Den bör då vara en integrerad del av folkbibliotekens verksamhet som bedrivs på samma villkor som andra delar av verksamheten. Om det är en åtgärd för att förbättra arbetsmiljön ligger ansvaret för finansiering, omfattning och inriktning istället främst på arbetsgivarna och de fackliga organisationerna.

När kommunen väljer att själv finansiera arbetsplatsbiblioteken ser den verksamheten som en naturlig del av kommunens kulturpolitiska satsningar. Man avhänder sig då inte heller möjligheten att själv bestämma omfattning och inriktning på verksamheten, till exempel vilken typ av arbetsplatser man ska prioritera.

Om en förutsättning för att verksamheten ska finnas är att företagen är med och bekostar verksamheten blir det inte behovet av läsfrämjande insatser som avgör vilka som har tillgång till arbetsplatsbibliotek och inte, utan arbetsgivarens och/eller de fackliga organisationernas attityd till verksamheten.

Ska folkbiblioteket avsäga sig sitt läsfrämjande ansvar för denna grupp? Avsäga sig möjligheten att själva prioritera typ av arbetsplatser och inriktning?

Kanske bör frågan faktiskt inte alls prioriteras; de flesta bibliotek tycks ju mena att denna målgrupp inte ingår bland bibliotekets prioriterade målgrupper, enligt **Bibliotekslagen**. Men vad säger egentligen Bibliotekslagen, som det så ofta hänvisas till? Är det den som är anledningen till att satsningarna uteblir?

Två centrala paragrafer vad gäller prioriterade målgrupper för folkbibliotek (och skolbibliotek):

8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

9 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

De prioriterade målgrupperna är tydligt angivna, men inte metoderna för hur målgrupperna ska nås. I exempelvis Norrköping anser man att arbetsplatsbiblioteken är ett sätt att nå såväl barn och ungdomar till låginkomsttagare och lågutbildade (just genom föräldrarna på arbetsplatserna) liksom ett sätt att nå dem som har annat modersmål än svenska och inte självmant uppsöker kommunens bibliotek.

Ofta anger titlar på bibliotekarierna olika satsningar och prioriteringar som kommunbiblioteken gör. Det finns Barnbibliotekarie, Ungdomsbibliotekarie, Talboksbibliotekarie, IT-bibliotekarie, Studiebibliotekarie... Kanske det börjar bli dags att inrätta tjänster som Mansbibliotekarie?

Biblioteket ska ju ägna särskild uppmärksamhet åt ”andra minoriteter” och i former ”särskilt anpassade till dessa gruppers behov”, inte sant? Det är ju bara att ta del av senaste statistik så är det ju uppenbart att män i allmänhet och LO-anslutna män i synnerhet är i minoritet vad gäller både biblioteksbesök och läsning.

Inom facket är det framför allt kvinnor som driver frågan om arbetsplatsbibliotek. Kjersti Bosdotter (IF Metall, och kvinna!) och Lotta Durgé (Transport, och kvinna!) som båda två aktivt och länge arbetat för frågan, konstaterar att majoriteten av initiativen från arbetsplatserna (som då ändå är en kraftigt mansdominerad bransch) kommer från ”tjejer”. Det är de som är eldsjälar i kampen för att få män ur arbetarklassen att läsa!

Varför det är på det sättet kunde ju vara oerhört intressant att forska om. Själv kan jag ju bara spekulera, och tror att även männens accelererande ointresse för skönlitteratur har med större trender i samhället att göra. Min första tanke var att kanske själva läsandet på något sätt hotar manligheten (inget muskelarbete!) men jag tror att det har med makt att göra (de använde ju knappast fler muskler för att läsa i arbetarrörelsens ursprung när läsning, bildning och boken var central i den fackliga kampen).

Går det att motivera de 50 % LO-anslutna män som inte läst en bok det senaste året (eller åren) genom att hävda att boken ger språk, självförtroende, bildning och makt? Det fungerade säkert när läsarna, universitetet och samhället dominerades av bildade män, men idag? Kvinnorna dominerar stort som läsare, som kulturarbetare, som bibliotekarier, som lärare, som studerande inom universitet... men alldeles uppenbart är det inte de som sitter med varken makten eller pengarna. Helt tydligt är det inte de skönlitterära böckerna som gör en anställningsbar, ger materiella fördelar och mer makt. LO har ju också mycket tidsenligt av sagt sig den kulturella verksamheten för att kunna koncentrera sig på förhandlingsfrågor. Samhället efterfrågar den anställningsbara arbetaren, inte den bildade.

På 70-talet när bibliotekarierna fortfarande hade en tro på att de kunde göra skillnad, att kultur och litteratur måste få komma folket till del och att dialog kring böcker och läsning inte bara var bildande utan även en grundsten i demokratin, då ploppade arbetsplatsbiblioteken upp som svampar runt industrigolven. Men idag? Om skönlitteratur fortfarande anses ha något värde är det väl underhållningsvärde, och då har frågan krympt från en demokratifråga till en arbetsmil-

jöfråga, och biblioteken väljer att satsa på annat. (Exakt vad biblioteken ska satsa på idag är det svårt att riktigt få grepp om, men skönlitteratur tycks inte stå högt i kurs...)

Jag kan inte se att det finns någonting som hindrar en framtida satsning på arbetsplatsbibliotek när det gäller hänsyn till lagar och direktiv. Ekonomi påverkar naturligtvis, men framför allt är det ju en ideologisk fråga, ett politiskt ställningstagande. Anser man att skönlitteraturen har ett unikt värde? Anser man att biblioteket har en utjämnande funktion vad gäller att överbrygga kulturella orättvisor? Om så är fallet, då ger man inte upp, då tar man det istället som "världens utmaning"!

Möjliga vägar

De största utvecklingsmöjligheterna skulle arbetsplatsbiblioteken ha om facket, företagen, författarförbundet, ABF, biblioteken och biblioteksförbundet samarbetade i frågan, oavsett huvudmannaskap. De fristående fackliga biblioteken är idag beroende av engagerade bokombud och eldsjälar (samt av extern finansiering) och blir därför väldigt sårbara. För ett kontinuerligt förnyande av beståndet och mediaplanering är de kommunala biblioteken ovärderliga för arbetsplatsbiblioteken. Bokombuden kan utföra ett fantastiskt läsfrämjande arbete på golvet, men de behöver stöd, utbildning och stimulans, något som bibliotekarier kunde bidra med.

Och hopp för skönlitteraturens kraft

Det finns faktiskt tecken på att skönlitteraturen är på väg att få tillbaka sin kraft med ett erkännande av dess betydelse för individ och samhälle. På Lunds universitet ska man i ett nytt forskningsprojekt ta fasta på och bevisa det som vi läsare redan vet - att läsningen gör något med oss, påverkar oss, omvandlar oss, utvidgar oss, förändrar oss. Igen och igen och igen. Det är inte vad vi gör med böckerna (konsumerar), det är vad böckerna gör med oss! Kanske blir det åter okej att ta skönlitteraturen på allvar och vi (bibliotekarier, bokombud, läsare) kan sluta ironisera nästa gång vi säger att läsning kan vara på liv och död (det som aldrig har varit några problem att säga om sport, t ex fotboll).

Kanske kan litteraturen rentav smyga sig tillbaka in i politiken. Kaj Schueler, medarbetare vid SvD:s kulturredaktion, skriver: "Skönlitteraturen berikar politiken och den kan i allra högsta grad inspirera själva grundbulten i politiken, talekonsten. Skönlitteraturen skall heller inte underskattas som källa till viljan att förändra, förbättra och då och då mot medborgarna testa en mer visionär politik."

Den norska (arbetar)författaren Kjartan Fløgstad samtalade med Anders Öhman på temat **Litteratur som motstånd** på Littfest i Umeå, april 2010. Han menar att vi lever i en tid utan ideologier, när vi har oändliga möjligheter att välja, men där inga alternativ längre existerar. I en tid när inte politiken förmår att skapa utopier, föreställningar om en annan värld, ett annat slags begär - då blir skönlitteraturen desto viktigare! Alldeles nödvändig faktiskt. Eller för att tala med författaren Robert Musil - Litteraturen hjälper oss att utmana vårt verklighetssinne och träna möjlighetssinnet. Förändringarna sker först i fantasin.

Efterord

Vet ni, jag tror lika starkt på skönlitteraturen som vilken 70-tals bibliotekarie som helst. Och i det här fallet är jag stolt över att vara otrendig.

Bokläsning är ”antitetiskt till konsumtionskapitalism”, menar forskaren Mikita Brottman, och hävdar att tv-spelandet ger bättre förmågor för vår tid. Pontus Dahlman citerar Brottman i DN: ”Den avancerade litteraritet som intensiv bokläsning ger ter sig i jämförelse nästan som ett hinder för den som vill skörda framgång i vår höghastighetstid”.

”Och plötsligt faller allt på plats”, skriver Dahlman. ”Det där ickeflimrande navelskådandet som säg en romanläsning innebär, kväll efter kväll med samma produkt, klart att det i längden inte finns någon plats för det. Klart att playstationspelen ska ersätta prosan på våra bibliotek.”

Men tänk om det råkar vara så att vi är i början av en ny lästrend... av min undersökning att döma tycks den inte komma från de kommunala folkbiblioteken, men kanske från läsarna, bokcirkelgrupperna och arbetsplatserna! Kan inte de helt enkelt kidnappa biblioteken tillbaka till folkbildningen och läsrörelsen lite på samma sätt som författaren Suzanne Brøgger kidnappar erotikerna från marknadens giriga fingrar tillbaka till poesin. Marknadskrafterna behöver väl inte alltid få vinna!

Pontus Dahlman får avsluta:

”Läsning alltså, som en hejdande kraft, en käpp i hjulet, ett sätt att säga vänta lite nu. Varför läsa alls? Därför.”

Varför läsa alls? Därför.

Boken till heders!

LO-förbunden – fullständig lista

Svenska Byggnadsarbetareförbundet
Svenska Elektrikerförbundet
Fastighetsanställdas Förbund
GS, Facket för Skogs-, Trä- och Grafisk bransch
Handelsanställdas Förbund
Hotell och Restaurang Facket
Industrifacket Metall
Svenska Kommunalarbetareförbundet
Svenska Livsmedelsarbetareförbundet
Svenska Musikerförbundet
Svenska Målareförbundet
Svenska Pappersindustriarbetareförbundet
Seko - Facket för Service och Kommunikation
Svenska Transportarbetareförbundet

Människor jag har intervjuat (i möte, i telefon eller per mejl) under maj och juni 2010:

- Jan-Olov Carlsson, Volvo Lastvagnar arbetsplatsbibliotek, Umeå
- Annika Edlund, barnbibliotekarie, Grubbebiblioteket, Umeå
- Leif Mårtensson, chef för vuxenenheten, Umeå stadsbibliotek
- Kjell Hanseklint, Skellefteå, aktiv i IF Metall och Läs för mig, pappa
- Åke Dansk, Sandviken, studieorganisatör på Metallindustriarbetarförbundet och aktiv i Läs för mig, pappa
- Stadsbiblioteket, Skellefteå, böcker på jobbet
- Marita Hjärpe, bibliotekarie, Norrköpings stadsbibliotek
- Katarina Forsström, teamledare, världen idag, Malmö stadsbibliotek
- Personal på Gatukontoret, Malmö, arbetsplatsbibliotek
- Magnus Nilsson, Lektor i litteraturvetenskap, Malmö Högskola
- Bengt Bergh, ombudsman på Byggnads Syd
- Maria Nyman Stjärnskog, ABF Eslöv (tidigare Draka Kabel AB Ystad)
- Kjersti Bosdotter, kulturansvarig på IF Metall
- Lotta Durgé, kulturansvarig på Transport
- Magnus Johansson, fackligt studieansvarig centralt, ABF
- Gunnar Klaesson, En bok för alla, Startbibliotek för arbetsplatser och föreningar, samt Läs för mig, pappa
- John Swedenmark, Kulturredaktör, LO-Tidningen
- Peter Axelsson, informationschef, Svensk Biblioteksförning
- Mats Myrstener, bibliotekarie och biblioteksforskare, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, som jag förutom en intervju också vill tacka för berikande kollegiala kommentarer

Böcker och andra texter jag har läst och citerar:

- Intervju med Joacim Hansson i Framsteget nr 24: <http://www.framsidan.net/biblioteken-maste-bli-battare-pa-att-ifragasatta-allt-nytt/>
- Att vara där folket är, Joacim Hansson i Där människor och tankar möts - bibliotek som folkbildning (BTJ Förlag, 2010)
- Biblioteksbladet nr 4/2010, Förord av Henriette Zorn
- Svensk biblioteksförnings hemsida: <http://www.biblioteksforeningen.org>
- Library Lovers, Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik: <http://www.librarylovers.se/politik.html>
- Mitt möte med boken - tjugo svenska författare berättar om sig själva och om böcker, red. av Ivar Öhman (1943)
- Arbetarlitteratur, Magnus Nilsson (2006)
- Arbetets ansikten i arbetarlitteraturen av Lars Furuland i Arbetarhistoria (1984)
- Liten arbetarlitteraturskola av Magnus Nilsson: <http://lotidningen.se/2010/07/02/allt-om-arbetarlitteratur/>
- Skönlitteraturen berikar politiken, Kaj Schueler, http://www.svd.se/opinion/kolumnister/kaj-schueler/skonlitteraturen-berikar-politiken_4751351.svd
- Bibliotek i skymundan - en rapport om arbetsplatsbibliotek, Peter Almerud (2004)
- Arbetsplatsbibliotek i Sverige, Mats Herder (1986)
- Läsfrämjande verksamhet för läsovana vuxna , magisteruppsats, Annica Hansson och Margareta Svensson (2006)
- Sveriges Författarförbund om bibliotek och läsfrämjande (februari, 2010)
- Blogg av Per Axbom, webbstrateg: <http://axbom.se/sommaren-dodar-kunskap>
- Samtal mellan författaren Kjartan Fløgstad och Anders Öhman, Littfest, Umeå: <http://blogg.littfest.se/bild-film/live-fran-idun/>
- NÄFS - nätverket för skönlitteratur på biblioteken: <http://www.nafs.nu>
- SOM-rapporter från SOM. institutet: <http://www.som.gu.se/publicerat/rapporter/rapporter/>
- LO-rapport Läsande av böcker, klass och kön: [http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/20059D0A4A967E9FC1257195003D7A65/\\$file/Lasabocker2006.pdf](http://www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidView/20059D0A4A967E9FC1257195003D7A65/$file/Lasabocker2006.pdf)
- Bibliotekslag (1996:1596) - <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19961596.htm>
- Mats Myrstener i bis-bloggen (4 maj 2009): bisbloggen.blogspot.com
- IKT-lyftet: <https://www.ikt-lyftet.se>
- Litteraturens värden, Litteraturens kraft - forskningsprojekt i Lund: <http://www.ht.lu.se/o.o.i.s?id=21231&p=110>
- Läs - men glöm de fina skälen, Pontus Dahlman (5 april 2008): <http://www.dn.se/dnbok/las-men-glom-de-fina-skalen-1.752679>
- KULTURSVERIGE 2009 - problemanalys och statistik under redaktion av Svante Beckman och Sten Månsson